

RETURN TO THE FUTURE:

Sníval som so
starou mamou,
Divadelná Nitra,
Foto Ctibor
Bachratý

O (DIVADELNEJ) BLÍZKOSTI

Text Tereza Hladká

Projekt Return To The Future podporil Medzinárodný vyšehradský fond.
Project Return To The Future was supported by International Visegrad Fund.

Otec, matka chlast,
uvedené na Divadelnej
Nitre, Foto Ctibor
Bachratý

Bol obyčajný marcový deň roku 2020. Výnimočný azda len preto, že sa vo viedenskom divadle Volkstheater hralo jedno z posledných predstavení inscenácie *Šťastie a pád kráľa Otakara* v réžii českého režiséra Dušana D. Pařízka a s výborným Karlom Dobrým v hlavnej roli. A ešte sa na javisku objavil aj živý kôň. Vycestovať za zážitkom do iného, navyše blízkeho štátu, len tak obyčajne si v kaviarni dať kávu a tešiť sa na náhodné i plánované divadelné stretnutia nebolo pre slovenských ani českých divákov ničím nedosiahnuteľným. Vo Viedni sa síce už objavil jeden potvrdený prípad nákazy novým vírusom a ľudia trochu zbystřili, keď ktosi v obecenstve zakašlal, ale nedali sa tým príliš vyrušovať. Veď v divadle sa kaše pomerne často.

Na druhý deň, 10. marca, sa však všetko na značne dlhú dobu zmenilo. Brány divadiel a kultúrnych inštitúcií sa zatvorili. Herci nemohli hrať a diváci sa odrazu nemohli dostať do divadiel. Z dnešného pohľadu sa už pandemické roky (ktoré sa striedavo vracali v jar-ných, jesenných či zimných vlnách) postupne do seba vliali a vytvorili tak oceán hmlistých spomienok. Táto neľahká doba plná úzkosti nám ukázala, aké žalostné je postavenie kultúry v našom štáte, ale aj to, ako veľmi ju pre svoju dušu potrebujeme. Ako veľmi sme bez nej prázdni. Ľudia pracujúci v kultúre sa zo dňa na deň ocitli zoči-voči neistej budúcnosti a divadlá museli nájsť spôsob, ako o svojho diváka zabojsť. Čas krízy však okrem strachu priniesol aj originálne nápady a tiež poznanie, že chuť tvorí len tak ľahko nezmizne.

V prázdných divadlách sa napriek prítomnej situácii neprestalo pracovať, hoci sa umelci museli za svojimi divákmi presunúť do online priestoru. Tí, čo mohli, vyťahovali z archívov staršie inscenácie a časom sa prostredníctvom online prenosov začalo hrať aj naživo. Sledovanie divadla online má napokon mnohé výhody. Okrem toho, že človek nemusí nikam fyzic-

ky chodiť, dokáže zvládnuť aj niekoľko hier za večer, pričom nemusí počúvať okolité šuchotanie spulosediacich či komentáre o dianí na javisku. To najdôležitejšie však je, že tak dokáže vidieť inscenácie, za ktorými by inak musel letieť lietadlom či merať dlhé vzdialenosti. Prvá jar-nú vlnu pandémie sa preto dalo skoro každý večer a celkom zadarmo sedieť v berlínskych divadlách, no byť pritom doma v papučkách.

Postupne začali vznikať platené streamovacie platformy, aby bolo divadlo možné sledovať ešte pohodlnejšie. V júni 2020 zopár nadšencov neváhalo a založilo českú platformu Dramox, ktorá je dnes dostupná už aj pre slovenských užívateľov a ponúka stovky inscenácií z rôznych divadiel. V decembri vznikol i projekt National Theatre At Home, kde je ešte stále možné vidieť skvelé britské divadlo, najmä však to londýnske. Kvalita záznamov, ktoré boli pôvodne určené pre kiná, je skutočne mimoriadna a zvyšuje zážitok z pozerania. Predstavenie sa dá kedykoľvek zastaviť či opätovne prehrať, no predovšetkým môžeme sledovať výrazy hercov z bezprostrednej blízkosti (vstupenky do prvých radov by sa v Londýne zháňali len veľmi ťažko). Vo svojej podstate skvelá inscenácia bude aspoň šťastí taká aj na obrazovke a človeka dokáže zasiahnuť. Legendárna hra Tonyho Kushnera *Anjeli v Amerike* má dokopy viac ako šesť

hodín, no je taká strhujúca, že jej ani online prenos vôbec neublíži.

Dokáže ale zážitok cez počítač plnohodnotne nahradiť ten živý? Počas pandémie sme boli za akúkoľvek formu kultúrneho využitia vďační. Online priestor sa ponukami postupne zaplňal a človek odrazu nevedel, čo si z toľkých možností vybrať. Prenosy z koncertov sa prelínali s divadlami, diskusiami či premietaniami filmov, pre ktoré

človek nemusel ani vstať z postele. Často však nadobúdala pocit, že ešte všetko vidieť a počuť nestihol, ako aj, že sa to ani nedá. Zahľtený možnosťami virtuálneho sveta neraz upadol do zúfalstva. Keď bolo možné opäť niekam ísť, dvakrát zvažoval nutnosť takéhoto výjazdu. A keď sa postupne začali objavovať udalosti, ktoré už nedajbože online sledovanie neponúkali, zaskočilo ho aj to. Návrat dávno zabudnutých čias bol opäť na obzore. Samota vo virtuálnom svete môže byť nesmierne príjemná. Ale existuje samota ešte obohacujúcejšia a vzrušujúcejšia – samota v tme priestoru, kde sa dychtivo čaká na zážitok.

Pandemické roky boli rokmi bez blízkosti. A nejde tu len o fyzickú blízkosť, ale aj o to, ako blízko môžeme byť k zážitku. K pocitu, že prežívame čaro absolútnej prítomnosti, keď sa deje niečo, čo sa už nikdy nezopakuje. Divadelnej blízkosti bolo posledné dva roky pomenej – blízkosti diváka k herco-

vi, hľadiska k javisku, diváka k divákovi. A keď sme sa na bezpečnú vzdialenosť priblížiť aj mohli, nevideli sme si do tváre. Podstatné však je, že sme spolu mohli zdieľať jeden priestor. Divadelník Peter Brook, ktorý svojím odchodom v júli tohto roku akosi symbolicky uzavrel jednu divadelnú etapu, hovorí o prázdnom priestore, v ktorom tiež môže vzniknúť akt divadla. A to nech už je to kdekoľvek. Stačí, ak je v tom priestore niekto, kto koná, a niekto, kto sa na neho díva. To je prazáklad divadla. Jeho podstata tkvie v spoločnom zdieľaní a spoločnom zážitku, nech je už akýkoľvek. Spojenie medzi pomyselným javiskom a hľadiskom dokáže vzniknúť aj s určitými obmedzeniami a možno i práve vďaka nim. To, čo bolo kedysi samozrejmosťou, je dnes vlastne vzácnosťou. Vážme si blízkosť. Tešme sa z nej.

Nie je náhoda, že počas pandémie vznikali projekty intímnejšieho charakteru, ktoré blízkosť a jej rôzne formy tematizovali. Výraznú stopu na tohtoročnom festivale Dotyky a spojenia zanechala *Vnorená*, inscenácia nezávislého divadelného zoskupenia Odivo. Vo *Vnorenej* sa spolu s tvorkyňami a performerkou ponárame do autentického príbehu mladej ženy, ktorá sa stará o svoju babičku. Prítomnosť blízkej osoby a jej odkázanosť na starostlivosť so sebou prináša mnoho úskalí, ale aj momenty vďačnosti a ľud-

skosti. Jedinečnosť zážitku pritom umocňuje i to, že sa na jednotlivých reprízach strieda vždy iná performerka. Divák je tak skutočne svedkom niečoho jedinečného. Téma medzigeneračných vzťahov sa objavila aj na tomto ročníku festivalu Divadelná Nitra. Maďarský nezávislý divadelník László Göndör priviezol na festival v medzinárodnej premiére svoj projekt *Sníval som so starou mamou* – akýsi dokumentárny stand-up. Je treba povedať, že išlo o jednu z najlepších a najemotívnejších inscenácií, plnú intimitu, krehkosti, ale aj humoru. Göndör pri príprave projektu v karanténe prvého pandemického roku 2020 strávil mesiac so svojou takmer storočnou starou mamou. Jeho cieľom bolo zdokumentovať babičkinu skúsenosť s holokaustom, no napriek množstvu zozbieraného materiálu a ťaživosti témy v inscenácii napo-

kon dominuje ich láskyplný vzťah plný humoru a vzájomnej blízkosti.

Intímne divadlo však dokáže vzniknúť aj na „veľkej“ scéne. Dôkazom je inscenácia Divadla Thália v Košiciach, *Otec, matka, chlast* (objavila sa na oboch spomenutých festivaloch), na ktorej autor-sky spolupracovali režisér József Czajlik, dramaturg Miklós Forgács a herec Róbert Lucskay. Začiatky spoločnej tvorby síce prebiehali online, no to napokon nezabránilo tomu, aby sa im podarilo nájsť spoločnú blízkosť či otvoriť zložitú

tému inscenácie – aké je byť dieťaťom otca alkoholika. Lucskayovi sa vďaka jeho mimoriadnej hereckej bezprostrednosti podarilo diváka vtiahnuť nielen do príbehu, ale aj do veľmi príjemnej a nenásilnej interakcie. Navyše si na svoje príde nielen duša, ale aj čuchové poháriky – na javisku sa totiž aj naozaj varí. Plnosť takého zážitku funguje skutočne len naživo.

K ešte intenzívnejšiemu zdieľaniu dochádza v divadle vtedy, keď sa účinkujúci spolu s divákmi stretnú v intímite skromnejšieho priestoru v malom počte. Nemusí pritom vôbec ísť o ktovieako interaktívne divadlo. A ak spolu navyše sedia za jedným stolom, hranice medzi nimi prirodzene miznú. Navzájom sa vnímajú, počúvajú svoj dych, pozerajú sa jeden druhému do očí. Vzniká krehká blízkosť, ktorá je vždy zážitkom aj pre performeru „na druhej strane“ či druhej hrane stola (čo môže potvrdiť aj autorka tohto textu). Vzniká zázračné prepájanie diváka s hercom, diváka s divákom, človeka s človekom. Na festivaloch sa poslednú dobu znovu objavuje aj táto bytostne najintímnejšia a najmenšia forma divadla – pouličné skrinkové divadlo pre jedného diváka a jedného herca. Každý, kto baží po divadelnej blízkosti, by si podobný zážitok nemal nechať ujsť. Často je to tých najmagickejších päť minút, aké v ten deň zažije.

Tešme sa na blízkosť živých zážitkov, divadelných sál a festivalov, nečakaných priestorov a naozajstných stretnutí. Na chvíle, keď nebudeme môcť byť na dvoch miestach naraz, ale budeme môcť vnímať jednu chvíľu naplno a poriadne. Na to, ako nás divadlo vtiahne do iných svetov, aj keď nám niekedy naša myseľ a vnímanie uletia iným smerom. Verme, že časy, keď budeme naplno prítomní, aby vzápätí tá chvíľa pominula a stala sa len spomienkou, sú späť a budú tu ešte veľmi dlho. Tešme sa na zázraky prítomných okamihov, ktoré zmiznú, aby mohli prísť iné. Tešme sa na pomínelosť divadla.

Vnorená, PAKT,
Performance, choreografia:
Livia Mendéz Marin Balážová,
Foto Katarína Baranyai

Vnorená, Dotyky
a spojenia, Performance:
Jazmína Piktová,
Foto Braňo Konečný

